

KARKKILAN KARJAANJOEN TALVIELÄIMISTON INVENTOINTI 2021

Pekka Routasuo

20.4.2021

KARKKILAN KARJAANJOEN TALVIELÄIMISTÖN INVENTOINTI 2021

Sisälllys

1 Johdanto	3
2 Menetelmät	3
3 Lajien ekologiaa	3
3.1 Saukko	3
3.2 Koskikara	7
3 Tulokset	8
3.1 Saukko	9
3.2 Koskikara	9
3.3 Muut havainnot	9
4 Johtopäätökset ja suositukset	10
5 Lähteet ja kirjallisuus	11

Kansi: Näkymä Myllykosken alaosaan.

Pohjakartat © Maanmittauslaitos.

Valokuvat © Pekka Routasuo.

1 JOHDANTO

Karkkilan kaupunki tilasi Ympäristösuunnittelu Enviro Oy:ltä selvityksen talvieläimistön, erityisesti saukon ja koskikaran, esiintymisestä Karjaanjoen yläjuoksulla. Inventointialueena oli noin 4,4 kilometriä pitkä jokijakso Pusulantien sillalta alavirtaan päin Maijalankosken laavulle saakka (kuva 1). Selvityksen on tehnyt biologi, LuK Pekka Routasuo.

2 MENETELMÄT

Selvitysalueelle tehtiin kaksi maastokäyntiä, 18.1. ja 2.3.2021. Karjaanjoen molemmat rannat käveltiin kummallakin käynnillä kauttaaltaan läpi samalla eläimistöä aktiivisesti havainnoiden. Saukon jälkiä ja jätöksiä etsittiin etenkin jään reunoilta ja rantakiviltä (vrt. Nieminen & Ahola 2017). Koskikaroja ja muuta linnustoa havainnoitiin kiikaroimalla sula-alueiden reunoilta. Kaikki merkittävät havainnot kirjattiin ylös ja merkittiin kartalle tai paikannettiin GPS-laitteella.

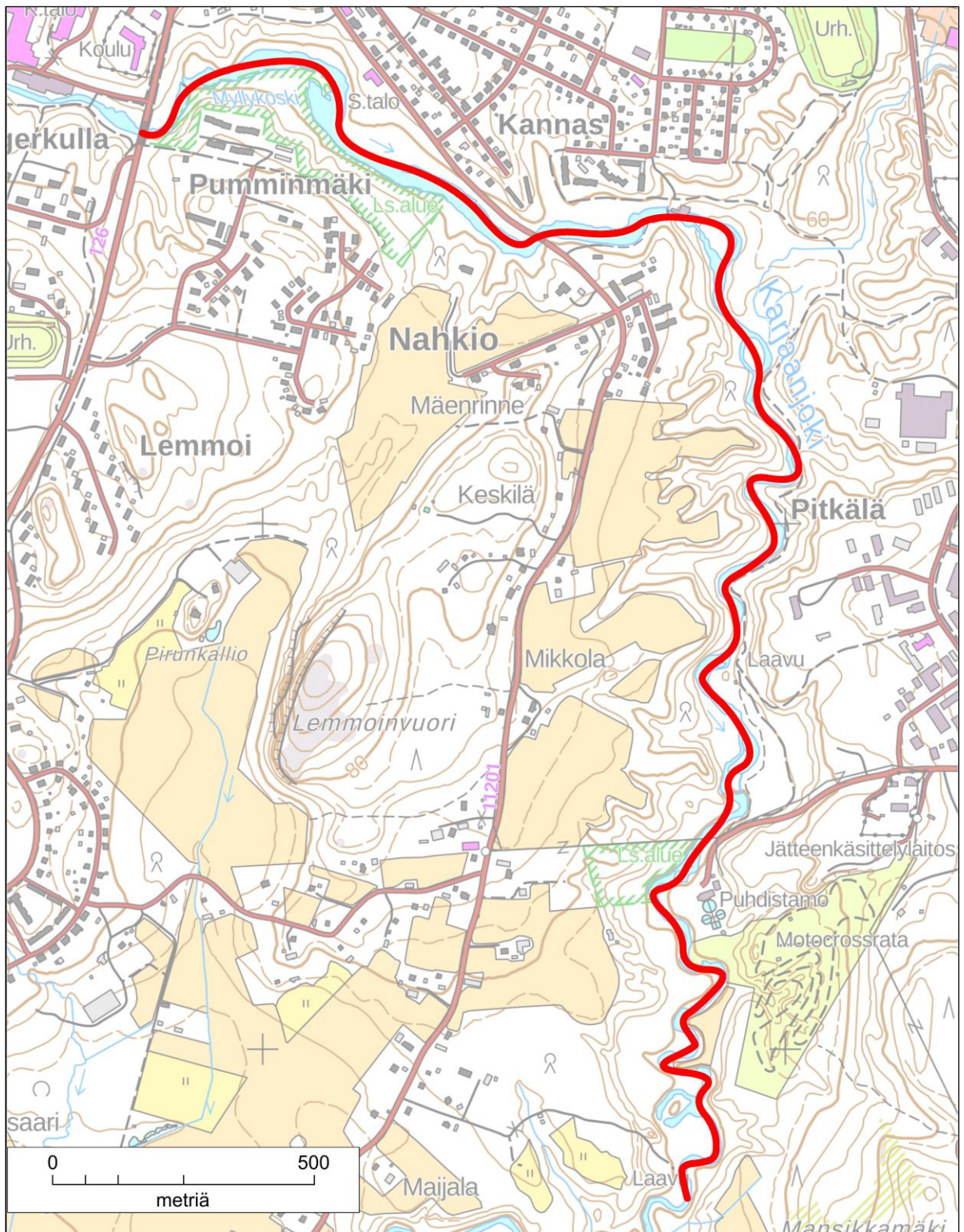
3 LAJIEN EKOLOGIAA

3.1 Saukko

Sulkavan (2017) mukaan:

Saukon voi nykyisin tavata Suomessa lähes missä tahansa. Saukon elinpiiri on laaja, usein kymmenien kilometrien pituinen vesistöreitien osa. Elinpiiriin kuuluu kaiken kokoisia virtavesiä suurista jokivesistöistä pieniin ojiin, sekä lampia, järviä tai merenrantaa. Vaikka saukot toisinaan kulkevat pitkiä matkoja sekä maalla että yli selkävesien, todellinen aktiivikäytössä oleva elinpiiri on kapeahko rantaviivaa seuraileva vyöhyke kuivan maan ja syvän veden välissä. Saukot pyydystävät ravintonsa vedestä ja syövät pääasiassa kalaa ja sammakkoeläimiä. Talvella saukko on riippuvainen sulapaikoista ja jäänalaisista tunneleista. Talviravinnon saatavuus, eli käytännössä sulana pysyvien vesialueiden määrä, määrittelee kunkin vesistöreitien kelpaamisen saukon lisääntymisalueeksi.

Elinpiirinsä saukko merkitsee hajumerkein, jotka kertovat toisille yksilöille merkin jättäneen yksilön sukupuolen ja lisääntymisvalmiuden sekä mahdollisesti muitakin viestejä. Hajumerkein poikueellinen naaras myös kertoo muille saukoille, että kyseinen vesistöreitien osa on varattu sen poikueelle koko tulevaisuudelle. Rungas syksyinen ulostemerkintä siis paljastaa lisääntymispaikan sijainnin. Poikueellinen naaras pitää yllä elinpiiriä pienempää reviiriä, joka takaa poikueelle välttämättömät talviset saalistuspaikat. Ruokailualueina ovat kesällä kaikki vedet, talvella vain sulana pysyvät tai jäänalaisia tunneleita muodostavat vesistöjen osat. Useimmiten nämä ovat jokien koskijaksoja ja vilkkaasti virtaavia puroja sekä järvien luusuoita, toisinaan myös lähteitä.

Kuva 1. Selvitysalue on merkitty punaisella viivalla.

Saukko on hidas lisääntyjä, sillä naaras synnyttää kerralla 1–3 poikasta. Suomessa saukon poikaset syntyvät lähes poikkeuksetta lumettomana vuodenaikana, yleensä huhti–lokakuun välillä. Synnytyspesä voi olla kauempana vesirajasta. Emo

Kuva 2. Saukon liukujälki Massakosken vieressä.

siirtää poikasensa pian niiden silmien avautumisen jälkeen synnytyspesästä jokivarressa olevaan siirtopesään. Kumpikin pesistä voi sijaita luolassa, myllyn- tai muussa kivirauniossa, tiheässä kuusenalussa tai muun tiheän kasvillisuuden suojassa, ja siirtopesä myös järviruokotiheikön ”ruokopedillä”.

Saukon synnytyspesää on lähes mahdotonta löytää ilman naaraan radioseurainta. Myös pienten poikasten siirtopesän löytäminen on vaikeaa. Pesät ovat käytössä muutamana kuukauden ja sen jälkeen levähdyspaikka vaihtuu tiheään. Poikueen liikkuaessa poikasreviirin ydinalueella se voi levähtää useissa paikoissa ja emo myös imettää poikasia eri paikoissa. Pennut seuraavat emoaan syntymäänsä seuraavan talven yli.

Synnytys- ja siirtopesien paikka voi vaihtua, mutta lisääntymispaikka säilyy vuodesta toiseen samalla paikalla. Lisääntymispaikan määrittely on mahdollista, vaikka pesäluolan tarkkaa paikkaa ei etsittäisikään. Jos lisääntymispaikka hävitetään, muuttuu koko saukkonaaraan huomattavasti lisääntymispaikkaa laajempi elinpiiri samalla lisääntymiseen kelpaamattomaksi. Lisääntymispaikka on aina hyviä talvisia ruokailupaikkoja sisältävällä vesistöreitillä ja sijaitsee rannoiltaan suojaisella osuudella, joka on lähellä talvista ruokailualueita. Yleensä lisääntymispaikka on myös reitin rauhallisimmalla osalla. Lisääntymistuloksen kannalta poikueen

mahdollisuus selvittää hengissä ensimmäisestä talvestaan on tärkeämpää kuin itse tarkka synnytyspaikka tai pienten poikasten lepopaikat. Lisääntymistuloksessa keskeisin tekijä on talvella sulana pysyvien saalistuspaikkojen saatavuus elinpiirillä. Talviset ruokailualueet ratkaisevat lisääntymisen onnistumisen ja ovat siten keskeisin osa lisääntymispaikkaa.

Levähämiseen saukot käyttävät hyvin erilaisia suojaisia paikkoja. Tyypillisin levähdyspaikka sisävesien varsilla on jokirannassa kasvava kuusi, jonka oksat ulottuvat veden päälle. Tällöin oksien alle jää näkösuojan antava väylä, jota pitkin saukko pääsee uimalla suoraan kuusen alle. Tällaiset levähdyspaikat ovat käytössä jopa vuosikymmeniä. Kuusen alle syntyy kulunut paikka ja sen viereen ulostuspaikka, hajuposti, jonne saukot jättävät hajumerkkinsä. Tyypillisiä levähdyspaikkoja ovat myös rannan tuntumassa olevat luolat. Luolat ovat usein alkuaan piisamin kaivamia tai jokimeandereiden syövyttämiä penkan onkaloita ja niitä käyttävät monet muutkin lajit. Usein luolat jäävät korkean veden aikana kokonaan tai osittain veden alle. Joskus saukot kaivavat tai laajentavat luolia. Saukot käyvät luolissa myös talvisin, jolloin niitä löytää lumijälkiä seuraamalla. Kesällä saukot mielellään sekä saalistavat järviruokoviidakoissa että hyödyntävät levähtämiseen soveltuvia ”ruokopetejä” ruovikoiden sisällä. Lepopaikkoja löytyy myös jokeen kaatuneiden puiden muodostamista rydöistä ja juuripaakkujen onkaloista sekä vanhoista majaanpesistä.

Saukko on EU:n luontodirektiivin liitteissä II ja IV(a) mainittu laji. Suomessa sen kanta on elinvoimainen (LC; Hyvärinen ym. 2019).

Kuva 3. Karjaanjokea Maijalankosken laavun läheltä tammikuussa 2021.

3.2 Koskikara

Koskikara on varpuslintu, jonka levinneisyys kattaa laikuittaisesti Euroopan ja Keski-Aasian vuoristoalueita (Valkama ym. 2011). Suomessa talvehtii tuhansia koskikaroja, mutta niistä valtaosa on Norjassa ja Ruotsissa pesiviä lintuja. Koskikaran ravintoa ovat selkärangattomat eläimet ja jopa kalanpoikaset, joita se saalistaa sukeltamalla. Tämän vuoksi laji on talvisin täysin riippuvainen sulana pysyvistä virtavesistä.

Suomessa koskikara on harvalukuinen pesijä, jonka kanta on arvioitu noin 300 pariksi (Valkama ym. 2011). Sen levinneisyys keskittyy Kuusamoon ja Itä-Lappiin, jossa lajia tavataan niin tunturissa kuin metsäalueilla. Maan eteläosissa koskikara pesii satunnaisemmin.

Lajin pesimäympäristöä ovat runsasravinteiset, puhdasvetiset purot ja joet, joiden varsilla täytyy olla pesäpaikaksi soveltuvia kallionjyrkänteitä, louhikoita tms., joista sopivia koloja tai syvennyksiä löytyy (Valkama ym. 2011). Koskikara pesii usein myös sillan alla tai muissa virtaavan veden varrella olevissa rakenteissa. Etelä-Suomessa suuri osa koskikaroista pesii niille siltoihin tai muihin vastaaviin paikkoihin kiinnitetyissä pöntöissä.

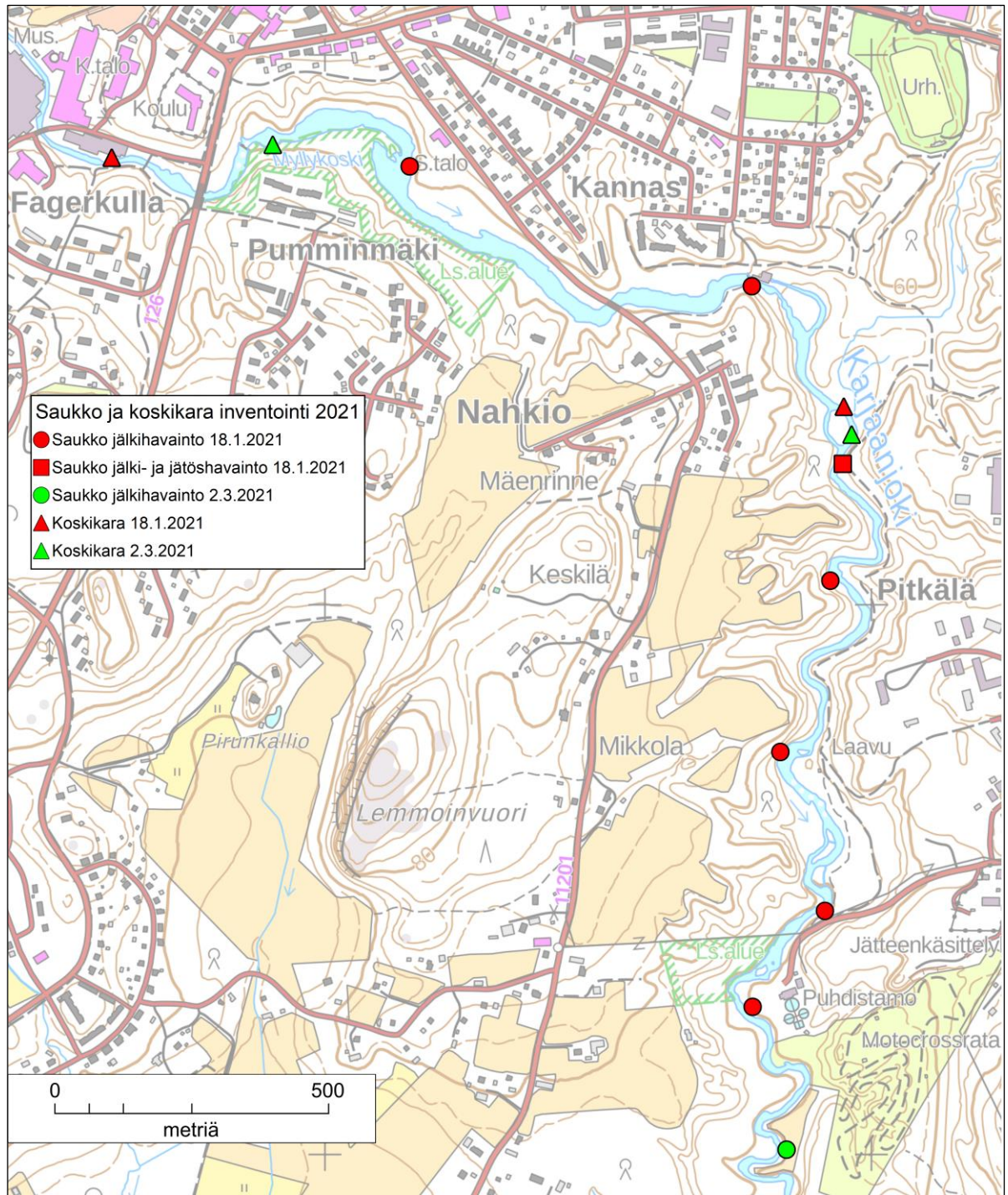
Koskikara on Suomessa viimeisen uhanalaisuustarkastelun mukaan vaarantunut (VU) laji (Hyvärinen ym. 2019).

Kuva 4. Myllykosken yläosaa.

3 TULOKSET

Kuvaan 5 on merkitty inventoinnissa tehdyt havainnot koskikarasta sekä saukon jäljistä ja jätöksistä.

Kuva 5. Saukko- ja koskikarainventoinnin havaintojen paikat tammi- ja maaliskuussa 2021.

3.1 Saukko

Ensimmäisellä käynnillä joki oli ylä- ja alajuoksun hitaasti virtaavilla osuuksilla jäässä, mutta koskipaikat olivat laajalti jäättömiä. Hangen pinnalla oli muutaman sentin kerros tuoretta pehmeää lunta, joten jäljet olivat hyvin näkyvissä. Jälkimmäisellä käynnillä joki oli lähes kokonaan sula. Hangen pinta oli jäinen ja lumisaiteista oli kulunut runsaasti aikaa, joten jälkien havaitseminen oli vaikeaa. Joen alajuoksulla vedenpinta oli alkutalven jäätymisen jälkeen laskenut noin metrillä ja jään alle oli jäänyt tila, jota saukko todennäköisesti käyttää liikkumiseen. Tämä vaikeutti jälkien ja jätösten havaitsemista.

Ensimmäisellä käynnillä saukon lumijälkiä havaittiin seitsemällä paikalla, joista yhdellä oli myös jätös. Toisella käynnillä havaittiin metsästä joelle kulkevat kahden yksilön jäljet kuraisessa maassa.

Suomen Lajitietokeskuksen aineistossa ei ole inventoidulta jokijaksolta aiempia havaintoja saukosta. Tämän selvityksen havaintojen perusteella jokijaksolle osuu kahden saukkoyksilön elinpiiri. Lisääntymis- tai levähdyspaikoista ei tehty selviä havaintoja. Jokijakso on ominaisuuksiltaan ja rauhallisuudeltaan sopiva myös saukon pesintään.

3.2 Koskikara

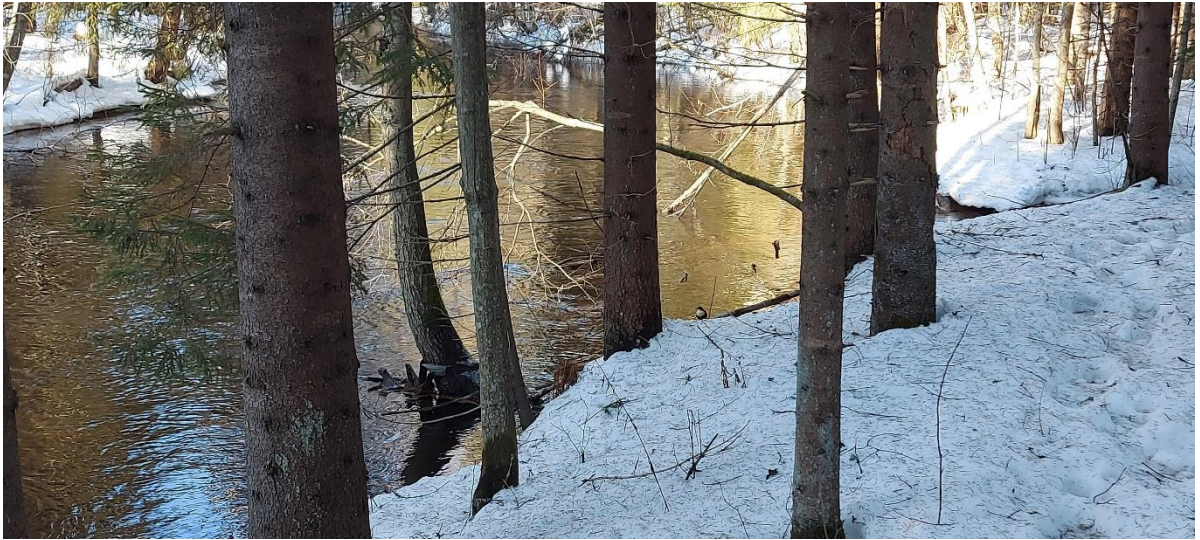
Molemmilla inventointikerroilla havaittiin kaksi yksittäistä lintua. Ensimmäisellä kerralla toinen havainto tehtiin hieman inventointialueen pohjoispuolella. Jälkimmäisellä käynnillä ainakin toinen lintu lauloi innokkaasti.

Koskikarasta on inventoidulta jokijaksolta mm. Lajitietokeskuksen aineistossa useita havaintoja (Suomen Lajitietokeskus/FinBIF 2021). Laji on myös monena vuonna pesinyt Massakosken alueella (Kari Degerstedt, kirj. ilm.). Tämän inventoinnin tulokset vahvistavat jokijakson merkitystä koskikaran talvehtimisalueena.

3.3 Muut havainnot

Ensimmäisellä maastokäynnillä havaittiin puhdistamon lähellä neljä sinisorsaa ja selvitysalueen eteläosassa motocrossradan eteläpuolella todennäköiset ilveksen jäljet.

Lisäksi eri puolilla aluetta havaittiin mm. metsäkauriin, rusakon/metsäjäniksen ja oravan lumijälkiä.

Kuva 6. Laulava koskikara Massakosken ja Pitkälänkosken välisellä osuudella maaliskuussa 2021.

4 JOHTOPÄÄTÖKSET JA SUOSITUKSET

Inventoidulla Karjaanjoen jaksolla on keskeisen tärkeä merkitys saukon elinpiirin osana. Saukon lisääntymis- tai levähdyspaikkoja ei löydetty, mutta niitä saattaa olla alueella. Joen rannat ovat rakentamattomia ja metsäisiä ja mahdollistavat saukkojen liikkumisen jokea pitkin. Rauhallisella jokiosuudella on merkitystä koskikaralle sekä talvehtimis- että pesimäalueena. Leutoina talvina alueella voi talvehtia myös vesilintuja.

Jokijakson rannoille ei tulisi osoittaa nykytilaa muuttavaa maankäyttöä. Ns. varovaisuusperiaatteen mukaisesti tulisi molemmilla rannoilla säilyttää vähintään 50 metriä leveä metsäinen suojakaistale, koska alueella saattaa olla saukon lisääntymis- tai levähdyspaikkoja. Niitä koskee luonnonsuojelulain 49 §:ssä säädetty hävittämis- ja heikentämiskielto.

Joen itäpuolen rantametsiin suunniteltavat ulkoilureitit tulisi toteuttaa kapeina ja polkumaisina. Jos tämä ei ole kaikilla osuuksilla mahdollista, ei leveämpiä ulkoilureittejä tulisi sijoittaa aivan jokirannan tuntumaan, jossa esim. saukot liikkuvat. Reittien perustaminen kauemmaksi rannasta ja niiden ylläpito eivät todennäköisesti heikennä ainakaan merkittävästi alueen sopivuutta saukolle. Rauhallisempaa säilyneelle joen länsirannalle uusia reittejä ei suositella.

Joen rantametsissä (em. suojakaistaleet) ei tulisi tehdä puuston hakkuita, sillä tiheän puuston luoma suojaisuus on tärkeää joessa elävälle eläimistölle. Rantametsien hakkuita ja hoitoa voi olla vaikea säädellä kaavamerkintöjen ja -määräysten avulla. Arvokkaimpien jaksojen osalta voidaan joen rantojen nykytilan säilyminen turvata kaavamerkinnällä SL. Merkintään tulee liittää määräys, joka kieltää luonnontilaa muuttavat toimenpiteet alueella ennen sen perustamista luonnonsuojelualueeksi. SL-merkinnän osalta tulee ottaa huomioon myös muiden luontoselvitysten tuottama tieto jokivarren luontoarvoista.

5 LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

- Hyvärinen, E., Juslén, A., Kemppainen, E., Uddström, A. & Liukko, U.-M. (toim.) 2019: Suomen lajien uhanalaisuus. Punainen kirja 2019. – Ympäristöministeriö & Suomen ympäristökeskus, Helsinki. 704 s.
- Nieminen, M. & Ahola, A. (toim.) 2017: Euroopan unionin luontodirektiivin liitteen IV lajien (pl. lepakot) esittelyt. – Suomen ympäristö 1/2017:1–278.
- Sulkava, R. 2017: Saukko (*Lutra lutra* [Linnaeus, 1758]). – Julkaisussa: Nieminen, M. & Ahola, A. (toim.): Euroopan unionin luontodirektiivin liitteen IV lajien (pl. lepakot) esittelyt. – Suomen ympäristö 1/2017:72–77.
- Suomen Lajitietokeskus/FinBIF 2021: Selvitysalueen koskikarahavainnot. – Verkko-osoitteessa <<http://tun.fi/HBF.50591>> (haettu 23.3.2021).
- Valkama, J., Vepsäläinen, V. & Lehikoinen, A. 2011: Suomen III Lintuatlas. – Luonnontieteellinen keskusmuseo ja ympäristöministeriö, Helsinki. – Verkko-osoitteessa <<http://atlas3.lintuatlas.fi>> (viitattu 22.3.2021).